

Flamur Sallahu, MA¹

UDC:
341.231:341.221]:341.24(4)

**PARIMI I VETËVENDOSJES DHE PARIMI I INTEGRITETIT
TERRITORIAL NË ASPEKTIN KUSHTETUES**
(Analizë e nenit 1, par. 3 i Kushtetutës së Republikës së Kosovës)

**НАЧЕЛО НА САОМОПРЕДЕЛУВАЊЕ И НАЧЕЛО НА
ТЕРИТОРИЈАЛЕН ИНТЕГРИТЕТ ОД УСТАВЕН АСПЕКТ**
(Анализа на чл. 1 ст. 3 од Уставот на Република Косово)

**PRINCIPLE OF SELF-DETERMINATION AND THE PRINCIPLE OF
TERRITORIAL INTEGRITY IN THE CONSTITUTIONAL ASPECTS**
(Analysis of Article 1, paragraph 3 of the Constitution of the
Republic of Kosovo)

Abstract

Given the importance of the two fundamental principles of international law, such as the principle of self-determination and the principle of territorial integrity, I have undertaken to go deeper into the analysis of these two principles, especially in the countries created by the constitutions imposed by the international factor and not from the source of the people to regulate state legal relations. Territorial integrity and self-determination are two basic norms of international law, which often contradict themselves. The main debate here is which principle limits the other and the answer depends on the assessment of each case. The Kosovo issue is a classic example of this dilemma. Both sides,

---

¹ Flamur Sallahu ka përfunduar Fakultetin e Administratës Publike dhe Diplomaci (AAB), ka mbaruar studimet në Fakultetin Juridik (Universiteti i Prishtinës), po ashtu ka mbaruar studimet postdiplomike master në Fakultetin Juridik - Drejtimi: Kush-tetues Administrativ (Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”) dhe mori titullin Llegum Magistre (LL.M.).

Kosovo Albanians and Serbs, insist on their rights. Basically, in the historical reason, the first seek the right to self-determination in the form of the state, while the latter have the right to hold the province of Kosovo within the framework of Serbia. Historical reasons, or historical rights, are an outdated concept. The modern concept of self-determination, developed by Woodrow Wilson's democratic theory, enables Kosovo Albanians the right to self-determination. State sovereignty is no longer an absolute concept as long as it has direct connection with respect for human rights. Although self-determination can not be in accordance with international law, Kosovar Albanians have the right to self-determination and their state as they have been oppressed by the Serbian state regime. The principle of self-determination continues to be a radical concept of this time and its application depends on the case in case taking into account different factors.

Hyrje

1. Nocioni dhe kuptimi i parimit për vetëvendosje

Parimi i vetëvendosjes së popujve² është një nga të drejtat themelore të njeriut të vendosura fort në të drejtën ndërkombëtare. Është shumë çështje shqetësuese ndërkombëtare dhe “duhet të zbatohet në mënyrë të barabartë dhe universale”³. E drejta për vetëvendosje u jepet popujve nga vetë ligji ndërkombëtar dhe jo nga shtetet. Pasi që është parim ligjor, jo një saktësi sundon, ai përfshin një shkallë të lartë të përgjithësimin dhe abstraksionit.⁴

Instrumentet ligjore ndërkombëtare në lidhje me vetëvendosjen i referohen pa dyshim “popujve” si të drejtë për vetëvendosje. Kështu, vetëvendosja është një e drejtë kolektive. Ushtrimi i kësaj të drejte kërkon shprehjen e vullnetit të lirë të njerëzve. Ndërlidhja kryesore midis parimit të vetëvendosjes së popujve dhe parimit të integritetit territorial është se kërkesa për vetëvendosje të jashtme mbulon një pretendim

² First formulated around the second half of the 18th century, self-determination remained a political principle until adoption of the Charter of United Nations (Antonio Cassese, *Self-determination of peoples: A legal reappraisal* (Cambridge University Press, 1995), p.32.

³ M.C. van Walt van Praag, Onno Serro - *The implementation of the right to self-determination as a contribution to conflict prevention*, Centre UNESCO de Catalunya, 1999, pg.122.

⁴ Antonio Cassese, *Self-determination of peoples: A legal reappraisal* (Cambridge University Press, 1995), p.129.

për territor. Çështja e shkëputjes është më e lidhur ngushtë me parimin e integritetit territorial. Secesioni është një ndryshim territorial, i cili ndodh kur një pjesë e një shteti të pavarur ose jo-vetëqeverisës ndahet për t'u bërë një shtet i ri i pavarur. Parimi i vetëvendosjes zakonisht thirret në lidhje me shkëputjen e njëanshme që është shkëputja e ndër-marrë pa pëlqimin e shtetit ekzistues dhe pa sanksion kushtetues. Shkëputja është e vetmja mënyrë reale për formimin e shtetit të ri dhe ndalimi i shkëputjes është ekuivalent me veton mbi shtetet e reja⁵. Por mundësia për t'u bashkuar gjithashtu nuk duhet harruar.

2. Kuptimi politik i parimit të vetëvendosjes

Literatura për vetëvendosje dallon midis pjesëve përbërëse të konceptit: (i) vetë komponenti identifikon mbajtësin e së drejtës, ndërsa (II) përbërja e përcaktimit përcakton kontrollin, fuqinë ose autonominë e ushtruar nga ky subjekt për punët e veta. Çdo komponent mund të zgjerohet ose të kontraktohet për qëllime të ndryshme. Në formën e tij më të gjerë, parimi i vetëvendosjes thotë se çdo koleksion i individëve që identifikohen si një grup ka të drejtë për çdo nivel autonomie. Ky formulim nuk ka të ngjarë që të mbledhë mbështetje shumë popullore ose akademike, kështu që vetë komponenti tenton të kufizohet në një lloj specifik grupi, zakonisht një komb apo popull. Kjo përpjekje ka dhënë versione të dallueshme “nacionaliste” dhe “demokratike” të vetëvendosjes. Për shumë studiues, vetëvendosja ishte një pasojë natyrore e nacionalizmit evropian të shekullit të tetëmbëdhjetë. Pikëpamjet nacionaliste dhe demokratike të vetëvendosjes nuk janë domosdo mospërputhje reciprokisht dhe shpesh krijojnë një bashkim koherent, por ekziston mundësia për tension mes tyre. Pamja demokratike funksionon si një parim legjitimues për sistemin shtetëror sovran. Ajo konsideron se një popull i definuar politikisht duhet të jetë i lirë të qeverisë veten pa ndërhyrje të jashtme dhe pavarësia politike, integriteti territorial dhe sovraniteti ligjor konsiderohen parakushte për këtë liri dhe ushtrimin e saj. Por, “ekziston një tjetër ndjenjë e vetëvendosjes kombëtare, e cila larg mbështetjes së strukturave formale të shtetësisë siguron një sfidë për

---

⁵ Paul Treanor, The ethics of secession// <http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/secession.html>, vizituar 25.05.2015.

ta”⁶. Pamja nacionaliste kërkon që kombet të kenë (të paktën) çfarëdo fuqie që kërkohet për të mbrojtur mbijetesën e tyre dhe për të promovuar kulturën dhe identitetin e tyre, edhe nëse kërkohet shkëputja. Në teori të paktën këto dy pikëpamje të vetëvendosjes mund të bashkëjetojnë në mënyrë harmonike brenda marrëveshjeve politike që ofrojnë autonomi të brendshme mbi çështjet kulturore ndaj shteteve brenda shteteve demokratike sovrane, por shumë shpesh në praktikë, pikepamja demokratike përdoret për të legjitimuar shtetet demokratike si komunitete politike, ndërkohë që pikëpamja nacionaliste inkurajon pretendimet shkëputëse ndaj pavarësisë politike. Ky është një tipar paradoksal i vetëvendosjes: është një parim i legjitimitetit moral për shtetet sovrane, ndërkohë që nënshtron njëkohësisht legjitimitetin e tyre dhe ushtron presion ndarës ndaj tyre.

3. Parimi i vetëvendosjes në shprehje të sovranitetit shtetëror

Debati doktrinar mbi përmbajtjen e parimit të vetëvendosjes prek një nga çështjet kryesore të së drejtës ndërkombëtare: përkufizimi i shtetit. Siç theksohet me të drejtë *“Vetëvendosja është, në nivelin më themelor, një parim që ka të bëjë me të drejtën për të qenë një shtet”*⁷. Për drejtimin e parë dhe kryesor thelbi i shtetit shprehet në sovranitet, domethënë në autoritetin absolut dhe të pakushtëzuar territorial, *“la puissance absolue et perpétuelle”*⁸. Paraardhësit historikë të sovranitetit ishin majestas romake dhe imperium (*“autoriteti më i lartë dhe i pandashëm administrativ”*)⁹. Zhvillimi teorik i kësaj ideje i detyrohet shumë (teoricienëve Machiavelli dhe Bodin), ndërsa zhvillimi i tij në praktikë është rezultat i absolutizmit, i cili ishte djepi i shtetësisë moderne. Koncepti i sovranitetit siguron një identitet ligjor të shtetit; sovraniteti është kriteri në bazë të të cilit shteti ndahet nga shoqëria dhe bëhet një entitet i pavarur juridik i aftë për të bërë rregull dhe për zbatimin e rendit. Kjo, nga ana tjetër, e bën ligjin pozitiv të mundshëm. Rrjedhimisht, shteti

⁶ Martti Koskenniemi, “National Self-Determination Today: Problems of Legal Theory and Practice,” *International and Comparative Law Quarterly* 43, no. 2 (1994): pg.246.

⁷ J. Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford Scholarship Online, January 2010, pg.106.

⁸ J. Bodin, *Lessixlivres de la République, un abrégédu texte de l’édition de Paris de 1583*, 1993, pg.74.

⁹ M. Bartoszek, *Roman Law: (Concepts, terms, definitions)*, 1989.

manifestohet në individë që kanë fuqi¹⁰. Në të drejtën ndërkombëtare bashkëkohore, ideja e sovranitetit reflektohet në konceptet e juridiksionit dhe efektivitetit. Vetëvendosja, e konsideruar në dritën e sovranitetit, është vetëvendosja e qeverisë. Pra, parimi i vetëvendosjes ka dy implikime të rëndësishme: së pari, krijon kushte për shfaqjen e sovranitetit në një shoqëri jo të organizuar ende në shtet dhe në këtë kuptim ofron bazën për procesin e dekolonizimit; së dyti, siguron sovranitetin e shteteve ekzistuese dhe në këtë kuptim përputhet me parimin e mosndërhyrjes. Prandaj, parimi nuk siguron të drejtën për shkëputje, edhe pse nuk pengon njohjen e shteteve të reja; kushtet thelbësore për një njohje të tillë janë mungesa e ndërhyrjes së huaj dhe efektiviteti i qeverisë së re.

Parimi i vetëvendosjes ka karakteristikat e mëposhtme¹¹:

- 1) E drejta ndërkombëtare e njeh parimin;
- 2) Megjithatë, nuk është një e drejtë e zbatueshme vetëm për çdo grup njerëzish që dëshirojnë pavarësi politike ose vetëqeverisje; ai zbatohet si çështje e së drejtës vetëm pas përcaktimit të njësisë së vetëvendosjes;
- 3) Njësitë për të cilat zbatohet parimi janë në përgjithësi ato zona të themeluara dhe të njohura si njësi të veçanta politike;
- 4) Kur njësia e vetëvendosjes nuk është tashmë shtet, ka të drejtën e vetëvendosjes: domethënë, të drejtën për të zgjedhur organizatën e vet politike;
- 5) Vetëvendosja mund të rezultojë ose në pavarësinë e njësisë së vetëshpallur si një shtet i veçantë, ose në përfshirjen e tij në ose në shoqërim me një shtet tjetër;
- 6) Çështjet e vetëvendosjes nuk janë brenda juridiksionit të brendshëm të një shteti metropol;

¹⁰ J.-F. Spitz shkruan: “Koncepti i sovranitetit ka marrë formën e përqendrimit të politikës në nocionet e autoritetit, fuqisë dhe fuqisë, duke kundërshtuar kështu teoritë e mëparshme, të gjitha të përqendruara në konceptet thelbësore të ligjit dhe legjitimitetit. Prezantimi i tij në filozofinë politike në fillim të epokës moderne duket të ketë rezultuar në një zhvendosje përfundimtare nga shqyrtimi i këtyre pyetjeve përkatëse: çështja në fjalë nuk është më nëse fuqia e dikujt është e drejtë (e cila vartëson ekzistencën e pushtetit ndaj moralit të saj dhe sundimi politik për të jo politik), por që zotëron pushtetin për të porositur dhe se si është dhënë kjo fuqi.”

(John Locke et les fonds de la liberté moderne, 2001, <http://agora.qc.ca/dossiers/Souverainete>, e shfletuar me datë 30 tetor 2015.

¹¹ J. Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford Scholarship Online, January 2010, pg.127.

7) Kur njësia e vetëvendosjes është shtet, parimi i vetëvendosjes përfaqësohet nga rregulli kundër ndërhyrjes në punët e brendshme të atij shteti.

4. Vetëvendosja e jashtme

Elementi i parë i aspektit të jashtëm të vetëvendosjes bazohet në parimin e mosndërhyrjes në çështjet e brendshme të shteteve dhe kështu lidhet me nocionin e sovranitetit të shtetit¹². Në këtë kontekst, çështja e ndjeshme e ndërhyrjes humanitare duhet të gjendet dhe studiohet. Ligji dhe praktika e dekolonizimit merren me elementin e dytë të vetëvendosjes së jashtme. Kjo është diskutuar në analizën e shfaqjes të së drejtës për vetëvendosje. I treti, dhe elementi më i rëndësishëm i së drejtës së vetëvendosjes së jashtme (Kosovë) konteksti i të drejtave të popujve indigjenë, përfshin çështjen e shkëputjes. Seksioni duhet të kuptohet si një problem i legjitimitetit të kufijve¹³. Në këtë drejtim, pyetja nëse pretendimet shkëputëse janë legjitime ose nuk bazohen në supozimin e vlefshmërisë politike të shtetit dhe kufijve të saj. Seksioni mund të konsiderohet si shpërbërja, si dhe kushtetuta e re e unitetit politik – zakonisht të dyja aspektet janë në lojë. Në dimensionin e saj normativ, problemi i shkëputjes është një problem i kushtetutës legjitime të një subjekti politik dhe i bazës legjitime të qeverisjes politike. Mund të dallohen dy linja të ndryshme argumenti në favor të shkëputjes: së pari, kjo shkëputja është një mjet kundër qeverisë së padrejtë, dhe së dyti, se shkëputja është e justifikuar në bazë të konceptimit normativ të pjesëmarrjes politike. Kështu, diskutimi i shkëputjes përfshin tre aspekte: shkëputja si reagim ndaj kolonizimit ose aneksimit, shkëputje si deklaratë politike (vetëvendosje), dhe së fundi, shkëputja si mjet kundër qeverisjes së padrejtë. Kërkesa për shkëputje në rastin e kolonizimit apo aneksimit është më pak problematike, si nga pikëpamja e së drejtës ndërkombëtare, ashtu edhe nga një qëndrim i teorisë liberale, meqë kolonizimi padyshim mbron dhe shkel të drejtat themelore¹⁴.

¹² Hannum, Horst - *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination. The Accommodation of Conflicting Rights*, (Philadelphia 1990) , pg.14.

¹³ Chwaszcza, Christine, “ Selbstbestimmung, Sezession und Souveränität. Überlegungen zur normativen Bedeutung politischer Grenzen”, in: Cwaszcza, Christine / Kerstin, Wolfgang (eds.), *Politische Philosophie der internationalen Beziehungen*, (Frankfurt amMain 2002), pg.467

¹⁴ Ibidem (po aty, Chwaszcza, Christine -opcit) - pg.468.

Megjithatë, ekziston problemi praktik i asaj që duhet të merret parasysh me një rast të kolonizimit ose aneksimit. Atje perceptimi i bashkësisë ndërkombëtare luan një rol të madh. Problemi i shkëputjes gjithashtu ka një dimension ndër-shtetëror sa i përket çështjes së rëndësisë së njohjes së legjitimitetit të një shteti në nivel ndërkombëtar. Nga një perspektivë ndërshtetërore kriteret normative dhe pasojat e njohjes ose mosnjohjes së shteteve janë me rëndësi thelbësore. Duket se, të paktën deri në një masë që historikisht pranimi i shkëputjes nga bashkësia ndërkombëtare varet nga suksesi i luftës së armatosur kundër një qeverie shtypëse. Për shembull, në pranimin e një rajoni të ndarë me sukses si një anëtar i ri në Kombet e Bashkuara ajo fiton statusin në nivel ndërkombëtar si një shtet i ligjshëm¹⁵. Megjithëse një aspekt i vetëvendosjes së jashtme legjitimon shkëputjen, Ligji ndërkombëtar mbi vetëvendosjen askund nuk thotë se të gjithë popujt kanë të drejtë të shkëputen nga shteti ekzistues vetëm për shkak të së drejtës për vetëvendosje¹⁶. Aktualisht, vetëm dy situata mund të krijojnë një e drejtë për t'u ndarë: kolonizimi dhe më së fundi në rast të shkeljeve të rënda të të drejtave të njeriut. Në përgjithësi mund të thuhet se sa më përfaqësues është një qeveri dhe sa më e lartë shkalla në të cilën pretendimi është destabilizues, aq më pak gjasa është njohja e të drejtës për shkëputje nga bashkësia ndërkombëtare. Nga një perspektivë ndërshtetërore kriteret normative dhe pasojat e njohjes ose mosnjohjes së shteteve janë me rëndësi thelbësore. Duket se, të paktën deri në një masë që historikisht pranimi i shkëputjes nga bashkësia ndërkombëtare varet nga suksesi i luftës së armatosur kundër një qeverie shtypëse. Për shembull, në pranimin e një rajoni të ndarë me sukses si një anëtar i ri në Kombet e Bashkuara ajo fiton statusin në nivel ndërkombëtar si një shtet i ligjshëm . Megjithëse një aspekt i vetëvendosjes së jashtme legjitimon shkëputjen, Ligji ndërkombëtar mbi vetëvendosjen askund nuk thotë se të gjithë popujt kanë të drejtë të shkëputen nga shteti ekzistues vetëm për shkak të së drejtës për vetëvendosje . Aktualisht, vetëm dy situata mund të krijojnë një e drejtë për t'u ndarë: kolonizimi dhe më së fundi në rast të shkeljeve të rënda të të drejtave të njeriut. Në përgjithësi mund të thuhet se sa më përfaqësues është një qeveri dhe sa

---

¹⁵ Laiser, Aloyce, "Self-Determination: A Perennial and Preemptory Norm of International Law", in: Vijapur, Abdulrahim (ed.), *Essays on International Human Rights*, (New Delhi 1991) - pg.87.

¹⁶ Kirgis, Frederic, "The Degrees of Self-Determination in the United Nations Era", in: *The American Journal of International Law*, Vol. 88, No. 2, 1994, pg.818.

më e lartë shkalla në të cilën pretendimi është destabilizues, aq më pak gjasa është njohja e të drejtës për shkëputje nga bashkësia ndërkombëtare¹⁷.

5. Vetëvendosja e brendshme

Tradicionalisht, aspekti i brendshëm i vetëvendosjes nuk ka qenë një çështje në të drejtën ndërkombëtare si sovraniteti i shteteve, pasi parimi themelor i rendit ndërkombëtar nuk lejonin ndërhyrje në punët e brendshme të një shteti¹⁸. Por me lëvizjen e të drejtave të njeriut dhe me rritjen e pranimet dhe rëndësisë së normave të të drejtave të njeriut, parimi i sovranitetit shtetëror është dobësuar. Kështu, aspekti i brendshëm i vetëvendosjes është bërë gjithnjë e më i rëndësishëm në debatin për vetëvendosjen. Përmbajtja e vetëvendosjes së brendshme mund të ndahet në dy kategori kryesore: autonomia e grupit dhe qeveria demokratike¹⁹. Kategoria e parë korrespondon me elementin e katërt të vetëvendosjes (e drejta e një populli për të përcaktuar kushtetutën e tyre duke përfshirë statusin autonom), ndërsa kategoria e dytë korrespondon me elementin e pestë (e drejta për të qeverisur me anë të demokracisë). Kështu, aspekti i brendshëm i vetëvendosjes tërheq në një masë më të madhe konsideratat e ligjit natyror se sa aspekti i jashtëm²⁰. Me përfshirjen e të drejtës për autonomi në Projekt Deklaratën për të Drejtat e Njeriut, Popullata Vendase në Nenin 31, elementi i autonomisë së grupit është duke u njohur. Në përputhje me elementin e pestë të vetëvendosjes, është argumentuar se vetëvendosja e brendshme kryesisht trajton të drejtën e një populli për demokraci brenda një shteti ekzistues²¹. Në formulimin dhe zbatimin e së drejtës së vetëvendosjes, Kombet e Bashkuara vetë nuk bën dallimin midis aspektit të brendshëm dhe atij të jashtëm të kësaj të drejte. Ky dallim u zhvillua nga diskutimet politike

¹⁷ Scott, Craig “Indigenous Self-determination and the decolonisation of the international imagination: a plea” *Human Rights Quarterly* 18 (4) 814, 1996, pg.309.

¹⁸ Hannum, Horst - *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination. The Accommodation of Conflicting Rights*, (Philadelphia 1990), pg.15.

¹⁹ Alfredsson, Gudmundur, “The Right of Self-Determination and Indigenous Peoples”, in: Tomuschat, Christian (ed.), *Modern Law of Self-Determination*, (Dordrecht 1993), pg.51.

²⁰ Rosas, Allan, “Internal Self-Determination”, in: Tomuschat, Christian (ed.), *Modern Law of Self-Determination*, (Dordrecht 1993), pg.250.

²¹ *Ibidem* (po aty, Rosas, Allan, opcit) pg.232.

dhe shkrimet akademike²². Interpretimi i së drejtës së vetëvendosjes në aspektin e saj të jashtëm duket se i përshtatet më mirë sistemit tradicional ndërshtetëror dhe parimit të barazisë sovrane. Në të kundërt, aspekti i brendshëm i së drejtës së vetëvendosjes e sfidon këtë sistem tradicional²³. Si parim ligjor, e drejta e vetëvendosjes mund të konsiderohet se përmban të paktën pesë elemente: së pari, e drejta e popujve të një shteti ekzistues për të përcaktuar lirisht statusin e tyre politik si dhe për të ndjekur zhvillimin e tyre ekonomik, shoqëror dhe kulturor pa ndërhyrje të jashtme; së dyti, e drejta e një populli nën sundimin e huaj për t'u liruar; së treti, e drejta e një populli që të shkëputet; Së katërti, e drejta e një populli për të përcaktuar kushtetutën e tyre duke përfshirë statusin autonom dhe më në fund të drejtën për të qeverisur me anë të demokracisë²⁴. Ndërsa tre elementet e para bien nën aspektin e vetëvendosjes së jashtme, dy elementët e mbetur përbëjnë atë që është të referuara përgjithësisht si vetëvendosje e brendshme²⁵.

6. Gjendja e sotme e parimit të vetëvendosjes dhe parimit të integritetit territorial

Kombet e Bashkuara si dhe shumica e dijetarëve të së drejtës ndërkombëtare janë të mendimit se parimi i vetëvendosjes është bërë pjesë e së drejtës bashkëkohore ndërkombëtare²⁶. Pas përfshirjes së parimit në Kartën e Kombeve të Bashkuara, parimi ka evoluar; ajo është konfirmuar, zhvilluar dhe i ka dhënë një formë më substanciale nga të dyja instrumentet ligjore ndërkombëtare dhe një organ konsistent të praktikës shtetërore. Sot parimi i vetëvendosjes është një parim themelor i së drejtës ndërkombëtare, në të cilën akoma i atribuohet edhe statusi i *jus cogens*. Çështja e nxjerrjes tani duket të jetë se deri në çfarë

²² Alfredsson, Gudmundur, "The Right of Self-Determination and Indigenous Peoples", in: Tomuschat, Christian (ed.), *Modern Law of Self-Determination*, (Dordrecht 1993), pg.50.

²³ Rosas, Allan, "Internal Self-Determination", in: Tomuschat, Christian (ed.), *Modern Law of Self-Determination*, (Dordrecht 1993), pg.227.

²⁴ Ibidem (po aty, Rosas Allan opcit), pg.230.

²⁵ Ibidem (po aty, Rosas Allan opcit), pg.231.

²⁶ Sureda A Rigo, *The Evolution of the Right of Self-Determination, A Study of United Nations Practice*, Leiden 1973, pg. 20-21, and Thürer Daniel, *Self-Determination*, in: R. Bernhard (ed.) *Encyclopedia of Public International Law, Volume IV*, North Holland, 2000, pg. 364. (The Paris Treaties refer to the Treaty of Versailles, Saint-Germain, Neuilly, Trianon and of Sèvres).

mase parimi vepron si një e drejtë ligjore në të drejtën ndërkombëtare bashkëkohore dhe cilat pasoja të tjera ligjore mund t'i atribuohen asaj. Siç është përmendur më parë, dokumentet ndërkombëtare theksojnë rëndësinë e parimit të vetëvendosjes dhe integritetit territorial në kushte të barabarta. Kjo krijon kontradiktë midis këtyre dy nocioneve, veçanërisht për shkak se parimi i vetëvendosjes nuk është plotësisht i përcaktuar dhe mund të interpretohet si shkëputje. Përveç kësaj, instrumentet ndërkombëtare nuk përcaktojnë nëse shkëputjet janë të ligjshme apo jo. Kështu, mund të thuhet se çdo gjë që nuk është e ndaluar është e ligjshme. Kjo linjë mendimi mund të çojë në një anarki dhe të kërcënojë integritetin territorial. Edhe pse kjo situatë do të shkaktonte shumë dijetarë që të mendonin se modernizimi i sistemit juridik ndërkombëtar është i nevojshëm, ka ende të tjerë që preferojnë të vazhdojnë të veprojnë rast pas rasti dhe të varen nga negociatat. Për shembull, Timothy Sisk nga Instituti i Paqes së Shteteve të Bashkuara e sheh zgjidhjen në krijimin e mirëkuptimit të ndërsjellë ndërmjet dy palëve kontradiktore dhe negociatave²⁷. Ai mendon se qeveritë e armatosura ose koalicioni do të jenë një zgjidhje e dobishme për pothuajse çdo konflikt që lidhet me një vetëvendosje të jashtme. Në të njëjtën kohë, disa studiues nuk mund të shohin aspak një problem, duke pretenduar se integriteti territorial është një nocion më i fuqishëm se vetëvendosja në të drejtën ndërkombëtare. Megjithatë, edhe nëse kjo është e vërtetë, parimi i vetëvendosjes është ende një koncept shumë i fortë politik që duhet të rregullohet. Të tjerë theksojnë se parimi i vetëvendosjes duhet të jetë disi i ndarë nga nocioni i shkëputjes. Në këtë rast, ata pretendojnë se shkëputja është një çështje absolutisht e brendshme e shtetit²⁸ dhe nëse shteti dëshiron t'i japë popullit të tij të drejtën për vetëvendosje të jashtme mund të përfshijë këtë të drejtë në kushtetutën e tyre (shembull: Mbretëria e Bashkuar). Në të njëjtën kohë, mund të supozohet se “parimet ligjore dhe integriteti territorialë kanë pak rëndësi për njerëzit që besojnë se po luftojnë për vetë ekzistencën e tyre”. Propozimet e Teorisë së Vetëm të marrjes suaj sugjerojnë një listë të rasteve që mund të justifikojnë shkëputjen, duket mjaft e arsyeshme. Është thelbësore të përmendet, se Teoria e të drejtës për marrje thekson se shkëputja mund

²⁷ Patricia, C. (1996). Self-determination: Sovereignty, Territorial Integrity, and the Right to Secession. United States Institute of Peace. <http://www.usip.org/sites/default/files/pwks7.pdf>, pg.17. (30.05.2015)

²⁸ Ibidem (poaty, Patricia, C. opcit), pg.17.

të jetë vetëm një çështje e mjetit të fundit²⁹. Në këtë mënyrë, kjo teori siguron balancën thelbësore midis integritetit territorial dhe të drejtës së popullit për vetëvendosje.

7. Kushtetuta e Republikës së Kosovës - Analizë e Nenit 1 - Par.3. (Përkufizimi i shtetit)

Kushtetuta e Republikës në nenin 1 par.3 thekson:

*“Republika e Kosovës nuk ka pretendime territoriale ndaj asnjë shteti ose pjese të ndonjë shteti dhe **nuk do të kërkojë të bashkohet me asnjë shtet ose pjesë të ndonjë shteti**”³⁰.*

Analizë

Ajo që është shumë e rëndësishme për ruajtjen e paqes në botë, e veçanërisht në rajonin e Ballkanit, është fakti i paraparë me paragrafin 3 të nenit 1, i cili parasheh se Republika e Kosovës nuk ka kurrfarë pretendimesh territoriale ndaj asnjë shteti ose pjese të ndonjë shteti, dhe as nuk do të kërkojë të bashkohet me ndonjë shtet ose me pjesë të ndonjë shteti. Secili pretendim territorial ndaj cilitdo shtet ose pjesë të tij, krijon jo-stabilitet dhe tensionim në rajon e më gjerë në botë, çka përbën kërcënim për paqen dhe sigurinë ndërkombëtare³¹. Duke analizuar këtë nen shihet qartë që nuk kemi sqarim të mjaftueshëm juridik po ashtu mund të themi që në këtë nen kemi mohim të ushtrimit të së drejtës për vetëvendosje territoriale për bashkim me çka garantohet një e drejtë legjitime edhe me nenin 1 të Deklaratës Universale për Mbrojtjen e Lirive dhe të Drejtave të Njeriut (mendime profesionale të autorit F.S.). Në bazë të këtij neni shihet qartë që Republika e Kosovës në fakt populli i saj nuk mund të organizojë referendum për bashkim me një shtet tjetër për faktin se iu mohohet një e drejtë e tillë por edhe Republika e Kosovës në fakt në bazë të këtij neni ende heziton që të hartoj dhe të miratoj një Ligj për Referendum (mendime profesionale të autorit F.S.).

²⁹ Buchanan, A. E.(2007). Justice, Legitimacy, and Self-Determination. Moral Foundations for International Law. Oxford Political Theory. Oxford University Press, pg.5.

³⁰ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, 17 shkurt 2008 - neni 1 par.3. - Republika e Kosovës.

³¹ Enver Hasani & Ivan Čukalović: Komentari i Kushtetutës së Republikës së Kosovës, 2013

– Botimi 1: GIZ, f.15.

http://jus.igjk.rks-gov.net/487/1/Komentari_Kushtetuta_11_Shqip.pdf (shfletuar 25.05.2018).

Meqenëse Kushtetuta e Republikës së Kosovës proklamohet se mbron të drejtat e njeriut ajo në fakt në këtë nen shkel të drejtat e njeriut për mbrojtjen e interesave politike të pakicës së privilegjuar serbe me ç’rast po të ndodhte referendumi dhe mundësia për realizimin e një të drejtë për vetëvendosje për bashkim me një shtet tjetër atëherë tek pakicat do të ngjallte frikën për krijimin e një shteti të madh shqiptar ku do të rrezikoheshin të drejtat e tyre të privilegjuara (mendime profesionale të autorit F.S.). E drejta për vetëvendosje në pretendime territoriale ka kufizimet e saja ligjore nacionale dhe ndërkombëtare mirëpo duhet marrë parasysh që ky nen i Kushtetutës ndalon edhe veprimin ligjor për mundësinë e ushtrimit të kësaj të drejte dhe që i jep më tepër kahje politike të mbrojtjes së pakicave serbe të privilegjuara në territorin e Republikës së Kosovës. Pra ky nen fare nuk ka elemente të mbrojtjes së të drejtave të njeriut por më tepër ka elemente politike që në fakt lënë një problematik të madhe dhe të ngrirë kushtetuese dhe ligjore. E drejta e ushtrimit të referendumit është një e drejtë fundamentale për realizimin e kërkesave përmes demokracisë së drejtpërdrejtë për çështje madhore e sidomos për ato territoriale pa konotacion politik, por në aspekt ligjor (mendime profesionale të autorit F.S.).

1. Në përputhje me qëllimet dhe parimet e Kartës së Kombeve të Bashkuara, neni 1 i Konventës Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike njeh që të gjithë popujt kanë të drejtën e vetëvendosjes. E drejta e vetëvendosjes është e një rëndësie të veçantë sepse realizimi i tij është një kusht thelbësor për garancinë efektive dhe respektimin e të drejtave individuale të njeriut dhe për promovimin dhe forcimin e këtyre të drejtave. Pikërisht për këtë arsye Shtetet vendosin të drejtën e vetëvendosjes në një dispozitë të ligjit pozitiv në të dyja Besëlidhjet dhe e vendosin këtë dispozitë si neni 1 veç e veç dhe para të gjitha të drejtave të tjera në dy Besëlidhjet.

2. Neni 1 ruan një të drejtë të patjetërsueshme për të gjithë popujt siç përshkruhet në paragrafët 1 dhe 2. Në bazë të kësaj të drejte ata lirisht “përcaktojnë statusin e tyre politik dhe ndjekin lirshëm zhvillimin e tyre ekonomik, shoqëror dhe kulturor”. Neni imponon detyrimet përkatëse të të gjitha shteteve palë. Kjo e drejtë dhe detyrimet përkatëse në lidhje me zbatimin e saj janë të ndërlidhura me dispozitat e tjera të Konventës dhe me rregullat e së drejtës ndërkombëtare³².

³² General Comment No. 12: The right to self-determination of peoples (Art. 1): 13.03.1984. CCPR General Comment No. 12. (General Comments), pg.1.

3. Megjithëse detyrimet e raportimit të të gjitha shteteve përfshijnë nenin 1, vetëm disa raporte japin shpjegime të hollësishme në lidhje me secilën nga paragrafët e saj. Komiteti ka vënë në dukje se shumë prej tyre e injorojnë plotësisht nenin 1, japin informacione joadekuate në lidhje me të ose kufizohen në një referencë në ligjet zgjedhore. Komiteti e sheh shumë të dëshirueshme që raportet e palëve të Shteteve të përmbajnë informacion për çdo paragraf të nenit 1.

4. Në lidhje me paragrafin 1 të nenit 1, shtetet palë duhet të përshkruajnë proceset kushtetuese dhe politike të cilat në praktikë e lejojnë ushtrimin e kësaj të drejte.

Pra në këtë pikë vërehet qartë që shtetet në kushtetutat e tyre duhet ta lejojnë vetëvendosjen e brendshme në zbatim për bashkim me një territor tjetër qoftë përmes demokracisë së drejtpërdrejtë (referendumit) ose qoftë përmes demokracisë përfaqësuese (të zgjedhurit e popullit).

5. Paragrafi 2 afirmon një aspekt të veçantë të përmbajtjes ekonomike të së drejtës së vetëvendosjes, përkatësisht të drejtës së njerëzve për qëllimet e tyre, lirisht për të “disponuar pasurinë dhe burimet e tyre natyrore pa paragjykuar ndonjë detyrim që lind nga bashkëpunimi ekonomik ndërkombëtar, bazuar në parimin e përfitimit reciprok dhe të së drejtës ndërkombëtare. Në asnjë rast, një popull nuk mund të privohet nga mjetet e veta të jetesës”. Kjo e drejtë përfshin detyrimet përkatëse për të gjitha shtetet dhe bashkësinë ndërkombëtare. Shtetet duhet të tregojnë çdo faktor ose vështirësi që pengon përdorimin e lirë të pasurisë së tyre natyrore dhe resurseve në kundërshtim me dispozitat e këtij paragrafi dhe në atë masë që ndikon në gëzimin e të drejtave të tjera të përcaktuara në Konventë.

6. Paragrafi 3, sipas mendimit të Komitetit, është veçanërisht i rëndësishëm pasi imponon detyrime specifike për shtetet palë, jo vetëm në raport me popujt e tyre, por kundrejt të gjithë popujve që nuk kanë qenë në gjendje të ushtrojnë ose janë privuar e mundësisë për të ushtruar të drejtën e tyre për vetëvendosje. Natyra e përgjithshme e këtij paragrafi konfirmohet nga historia e hartimit të tij. Ai përcakton që “Shtetet Palë në këtë Pakt, duke përfshirë edhe ata që kanë përgjegjësi për administrimin e Territoreve Jo Vetëqeverisëse dhe të Mirëbesimit, do të promovojnë realizimin e së drejtës për vetëvendosje dhe do ta respektojnë atë të drejtë, në përputhje me dispozitat e Kartës së Kombeve të Bashkuara”. Obligimet ekzistojnë pa marrë parasysh nëse një popull që

<https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5508/v12/undervisningsmateriale/General%20Comment%20No12-self-determination.pdf>

ka të drejtën e vetëvendosjes varet nga një shtet anëtar i Paktit apo jo . Rrjedhimisht, të gjitha shtetet palë të Paktit duhet të ndërmarrin veprime pozitive për të realizuar dhe respektuar të drejtën e popujve për vetëvendosje. Veprime të tilla pozitive duhet të jenë në përputhje me detyrimet e Shteteve sipas Kartës së Kombeve të Bashkuara dhe sipas ligjit ndërkombëtar: në veçanti, Shtetet duhet të përmbahen nga ndërhyrja në punët e brendshme të Shteteve të tjera dhe në këtë mënyrë të ndikojnë negativisht në ushtrimin e të drejtës për vetë- përcaktimi. Raportet duhet të përmbajnë informacion mbi përmbushjen e këtyre detyrimeve dhe masave të marra për këtë qëllim.

7. Komiteti konsideron se historia ka vërtetuar se realizimi dhe respektimi i të drejtës së vetëvendosjes së popujve kontribuon në vendosjen e marrëdhënieve miqësore dhe bashkëpunimit midis shteteve dhe forcimit të paqes dhe mirëkuptimit ndërkombëtar³³.

Conclusion

Understanding the term “peoples” determines who are the holders of self-determination rights and has a primary effect in creating harmony between the principle of self-determination and the principle of territorial integrity. In matters of territorial change for non-self-governing territories, the principle of self-determination prevails over the principle of territorial integrity only provided that the term “a nation” means the entire self-governing population. For the cases of foreign military occupation “a people” is the entire population of the occupied territorial unit regardless of the fact that before the invasion this territorial unit constituted the whole territory of another state or part of it. The principle of self-determination is known as unlimited for the occupied people and the conquered state can not claim to implement the principle of territorial integrity. On the other hand, peoples under the foreign military invasion can not claim the broad application of the two principles. This international law does not recognize minorities as special peoples and hinders the call to the principle of self-determination. Territorial integrity prevails in this respect. But this general rule does not apply to peoples who are under a foreign military invasion and (according to UN resolutions) in unpopular peoples. As there are many peoples living in territories occupied by a foreign country before using force and international mechanisms, it must still be found and insisted

³³ General Comment No. 12: The right to self-determination of peoples (Art. 1) : . 13.03.1984. CCPR General Comment No. 12. (General Comments), pg.2.

on a peaceful solution, which can be applied in cases when it comes to demolition the whole of historical and cultural heritage from the past, prevents existing states and their minorities from peaceful coexistence. Therefore, according to this international law, the principle of self-determination in general prevails over the principle of territorial integrity provided that the term “people” means the entire internationally recognized population as a separate territorial unit. The term “self-determination”, unlike “secession”, is not at all foreign to the constitutional law. However, there is no general knowledge of the constitutional right to self-determination, nor any common definition of those entitled to it and its content. Furthermore, the constitutions studied, when they know the right to self-determination, do not deal with the procedure that permits its implementation. Procedural rules exist only for the modification of territorial boundaries within the state, which is not clearly recognized as a form of the right to self-determination. The term self-determination, in constitutional law, has many meanings and can mean in particular:

- decolonization in some cases when the issue still arises;
- the right to independence of a state that has already been formed;
- the right of peoples freely to determine their political status and to pursue those developments within the borders of the state (internal self-determination).

Therefore, in the end, the Constitution of the Republic of Kosovo in Article 1 par.3 presents a great obstacle for joining territories from the initiative of the people of Kosovo and the lack of legislation for a referendum for the implementation of this principle (self-determination) where it is noticed here we have a denial of internal self-determination from the political effects that are presented in the drafting of Article 1. Par.3.

<https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5508/v12/undervisningsmateriale/General%20Comment%20No12-self-determination.pdf>

Recensentë:
Prof. dr. Osman Ismaili
Prof. dr. Visar Morina

Bibliography

- Cassese Antonio, *Self-determination of peoples: A legal reappraisal* (Cambridge University Press), 1995 - First formulated around the second half of the 18th century, self-determination remained a political principle until adoption of the Charter of United Nations
  - M. C. van Walt van Praag, Onno Seroo - *The implementation of the right to self-determination as a contribution to conflict prevention*, Centre UNESCO de Catalunya, 1999,
  - Cassese Antonio, *Self-determination of peoples: A legal reappraisal* (Cambridge University Press, 1995).
  - Mugrave Thomas D. - "Self-Determination and National Minorities", publish: 1997, p.181.
  - Treanor Paul, *The ethics of secession/*
<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/secession.html>,
vizituar 25.05.2015.
  - Koskenniemi Martti, "National Self-Determination Today: Problems of Legal Theory and Practice," *International and Comparative Law Quarterly* 43, no. 2 (1994).
  - Bodin .J, *Lessixlivres de la République, un abrégédu texte de l'édition de Paris de 1583*, 1993.
  - Bartoszek. M, *Roman Law: (Concepts, terms, definitions)*, 1989.
  - Spitz J.-F. - (John Locke et lesfonds de la liberté moderne, 2001, <http://agora.qc.ca/dossiers/Souverainete>, e shfletuar me datë 30 tetor 2015.
  - Crawford. J, *The Creation of States in International Law*, Oxford Scholarship Online,January 2010.
  - Hannum, Horst - *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination. The Accomodation of Conflicting Rights*, (Philadelphia 1990).
  - Chwaszcza, Christine, "Selbstbestimmung, Sezession und Souveränität. Überlegungenzur normativen Bedeutung politischer Grenzen", in: Cwaszcza, Christine / Kerstin, Wolfgang (eds.), *Politische Philosophie der internacionalen Beziehungen*, (Frankfurt amMain 2002).
  - Laiser, Aloyce, "Self-Determination : A Perennial and Peremptory Norm of International Law", in: Vijapur, Abdulrahim (ed.), *Essays on International Human Rights*, (New Delhi 1991) - pg.87

- Kirgis, Frederic, “The Degrees of Self-Determination in the United Nations Era”, in: *The American Journal of International Law*, Vol. 88, No. 2, 1994, pg.818
- Scott, Craig “ Indigenous Self-determination and the decolonisation of the international imagination: a please” *Human Rights Quarterly* 18 (4) 814, 1996, pg.309
- Alfredsson, Gudmundur, “The Right of Self-Determination and Indigenous Peoples”, in: Tomuschat, Christian (ed.), *Modern Law of Self-Determination*, (Dordrecht 1993), pg.51.
- Rosas, Allan, “Internal Self-Determination”, in: Tomuschat, Christian (ed.), *Modern Law of Self-Determination*, (Dordrecht 1993), pg.250.
- Sureda A Rigo, *The Evolution of the Right of Self-Determination, A Study of United Nations Practice*, Leiden 1973, pg. 20-21, and Thürer Daniel, *Self- Determination*, in: R. Bernhard (ed.) *Encyclopedia of Public International Law*, Volume IV, North Holland, 2000. (The Paris Treaties refer to the Treaty of Versailles, Saint-German, Neuilly, Trianon and of Sèvres).
- Patricia, C. (1996). *Self-determination: Sovereignty, Territorial Integrity, and the Right to Secession*. United States Institute of Peace. <http://www.usip.org/sites/default/files/pwks7.pdf>, pg.17. (30.05.2015)
- Buchanan, A. E.(2007). *Justice, Legitimacy, and Self-Determination. Moral Foundations for International Law*. Oxford Political Theory. Oxford University Press, pg.5.
- Kushtetuta e Republikës së Kosovës, 17 shkurt 2008.
- Hasani Enver & Čukalović Ivan: *Komentari i Kushtetutës së Republikës së Kosovës, 2013 – Botimi 1: GIZ*. http://jus.igjk.rks-gov.net/487/1/Komentari_Kushtetuta_11_Shqip.pdf (shfletuar 25.05.2018).
- General Comment No. 12: The right to self-determination of peoples (Art. 1) : . 13.03.1984. CCPR General Comment No. 12. (General Comments) - Konventëa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5508/v12/undervisnings_materiale/General%20Comment%20No12-self-determination.pdf